

УДК: 378.091.214.18 (073): 373.2

М. Б. Головка, О. І. Міхеєва

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРОГРАМ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті обговорюється проблема необхідності, значущості та можливостей використання авторських навчальних програм у підготовці фахівців дошкільної освіти, у розвитку їхньої професійної компетентності та творчого потенціалу. У якості прикладу наводиться досвід їх експериментального використання у практиці навчання, в тому числі пропонуються зміст навчальних модулів, прикладної технології активізації пізнавальної діяльності студентів в освітньому процесі та варіанти реалізації набутих знань та досвіду в науково-практичній діяльності.

Ключові слова: *зміст освіти, принципи структурування змісту освіти, авторська навчальна програма, кредитно-модульна система навчання, підготовка фахівців, педагогічний супровід, дошкільне дитинство, педагогіка родинного виховання, практикум з ігротехнік.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси модернізації вищої освіти, забезпечення її демократичних і гуманістичних засад, якості навчання, розробки інноваційних технологій актуалізують пошуки в напрямі оновлення змістової бази навчання, приведення її у відповідність до вимог і викликів часу, формування творчого фахового мислення.

Складність освітнього процесу, викладання та навчання потребують більш повного розуміння та більш широкого світобачення, гнучкості, креативності, мобільності з боку майбутніх педагогів, якщо вони націлені на адекватне та успішне виконання професійних обов'язків і завдань.

Розгортаючи своє дослідження, ми брали до уваги те, що у змістовому плані жодний навчальний план, жодна навчальна програма, жодний посібник або підручник, монографія, інше джерело психолого-педагогічного циклу не можуть претендувати на вичерпне повне висвітлення всіх проблем підготовки педагогів-професіоналів у контексті трансляції новітніх наукових досягнень. Віддаючи належне значущості державних стандартів та вимог до змісту вищої професійної освіти, вважаємо за необхідне в сучасних швидкоплинних умовах поруч з типовими активно використовувати авторські програми навчальних дисциплін, які дозволяють не тільки інтегрувати досягнення сучасної науки в певному професійному напрямі, а й оперативно реагувати на освітні запити сьогодення, працювати навіть у «випереджальному» режимі.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема підвищення якості вищої педагогічної освіти, професійної підготовки, формування особистості вчителя та вихователя постійно перебувала й перебуває в полі зору багатьох українських і російських учених (О. Абдулліна, Ш. Амонашвілі, О. Асмолов, Г. Беленька, В. Бондар, Є. Бондаревська, М. Галузинський, О. Глузман, І. Зязюн, І. Ісаєв, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, В. Ледньов, В. Лозова, В. Сластьонін, Г. Шевченко, Н. Щуркова та ін.). Багато напрацьовано як у напрямі проектування змісту освіти, так і розробки технологій його реалізації (підходи до структурування та побудови змісту в логіці цілей та завдань професійної підготовки, відбору знаннєвої бази, технології та моделі розгортання наукової інформації в навчальних планах та програмах тощо). Проте, за умови неперервних швидких радикальних змін, що відбуваються в суспільному та науковому просторі, дослідження змістової складової фахової підготовки залишаються вкрай актуальними. Тим більше, що не менш важливою є проблема розробки й експериментальної апробації авторських моделей навчальних програм.

Мета статті – розкрити можливості використання авторських програм навчальних дисциплін у процесі підготовки фахівців дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури та власні роздуми привели нас до розуміння того, що справжній фахівець – той, хто знає, як працювати в динамічних, складних, іноді суперечливих обставинах, хто вміє впоратися з сумнівами, що виникають, має досвід і сміливість приймати відповідальні рішення і може, використовуючи педагогічну майстерність, ефективно реалізовувати їх на практиці. У даному контексті зміст навчання, його відповідність майбутнім професійним та особистісним потребам виступає потужним важелем у якісному здобутті відповідних компетенцій.

Професійна знаннєва база навчання представлена комплексом загально-професійних і спеціальних дисциплін навчального плану, що відповідають державним нормативним документам (освітньо-кваліфікаційним характеристикам та вимогам освітньо-професійної програми підготовки фахівця відповідного рівня). Водночас сучасні вимоги до якості підготовки фахівців, до планування та організації освітнього процесу у вищій школі диктують необхідність створення та апробації авторських навчальних програм. Їх поява є цілком закономірною.

У науковій літературі авторськими називають такі програми, в яких поряд із традиційними блоками обов'язково містяться авторська ідея (задум), прогнозовані цілі й модель процесу їх досягнення. Авторські

програми, враховуючи вимоги державного стандарту, можуть бути побудовані за іншою логікою, презентують, як правило, власну точку зору на явища, що вивчаються. Створюються вони, коли немає аналогів, або коли чинні програми перестають відповідати освітнім вимогам та потребам студентів. Авторські програми є результатом педагогічної творчості викладача і повинні відповідати в цьому контексті критеріям новизни, оригінальності та педагогічної цінності. Такі програми мають розроблятися з урахуванням сучасних інноваційних педагогічних технологій, які відображаються у принципах навчання, його формах, методах та засобах, системі контролю й оцінки якості очікуваних результатів. Вони дозволяють здійснити «прив'язку» змісту до конкретних умов, педагогічної філософії та стилю роботи викладача, особливостей його педагогічної майстерності.

Предметом авторських програм є не лише ідеї (певна концепція побудови змісту навчального курсу), а й текстуальне їх вираження, педагогічне осмислення та апробація. Зміст даних програм спрямований на створення умов для розвитку особистості майбутнього фахівця, розвиток мотивації до пізнання та творчості, забезпечення емоційного благополуччя, пошук особистісних і професійних смислів.

На факультеті дошкільної освіти та практичної психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» розгорнуто активний пошук умов і можливостей підвищення якості професійної підготовки спеціалістів з дошкільної освіти, ядром якого є ідеї аксіологічного, гуманістичного, культурологічного та системного підходів до організації змісту освіти, використання особистісно-орієнтованих технологій навчання.

Зупинимось докладніше на характеристиці певних авторських програм. Зауважимо, що структурне ядро кожної програми містить у собі такі компоненти: змістовий – система новітніх наукових знань; процесуальний – система професійних умінь та способів дій; діяльнісний – досвід спілкування, емоційних переживань, творчої діяльності, самовдосконалення. У своїх підходах до створення авторських програм, структурування їх змісту ми керувалися провідними класичними принципами, серед яких відзначимо гуманістичну та професійну спрямованість змісту курсів, науковість, систематичність і послідовність, стабільність та динамічність (співіснування базового й варіативного блоків знань), урахування єдності змістового та процесуального блоків навчання, диференційований характер викладання та навчання [5]. Навчально-методичні комплекси наших авторських програм побудовані відповідно до вимог кредитно-модульної системи навчання.

Уже третій рік на факультеті дошкільної освіти та практичної психології проходить апробацію експериментальний авторський курс «Педагогічний супровід дошкільного дитинства» (освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів). В основу створення програми покладено як результати наукових досліджень, так і авторське бачення проблеми, власні наукові розвідки [2; 3; 6; 8].

Метою вивчення даної дисципліни є формування у студентів цілісної системи поглядів на проблему педагогічного супроводу в контексті теорії розвитку особистості та особистісної парадигми освіти. Завдання курсу сформульовані таким чином: формування у студентів теоретичних уявлень про специфіку і зміст системи супроводу як умови розвитку; оволодіння знаннями про сутність ідеології супроводу як комплексного методу, що забезпечує створення умов для вибору оптимальних рішень у різних життєвих ситуаціях; ознайомлення з соціалізуючими та виховними механізмами соціокультурного середовища в різних соціальних системах; оволодіння студентами методиками діагностики особливостей розвитку дошкільників (спостереження в різних видах діяльності; фіксація результатів, здійснення моніторингу) та засобами планування індивідуального супроводу дитини; вибудовування індивідуальних освітніх програм; зростання рівня професійної компетентності студентів як найбільш значущої складової успішності майбутньої педагогічної діяльності.

Оскільки предметом вивчення навчальної дисципліни є закономірності педагогічної діяльності, спрямованої на реалізацію принципів педагогічного супроводу в реальному освітньому просторі, у його структурі виокремлено три відповідних модулі: дитинство як культурно-історичний та психолого-педагогічний феномен; проблема педагогічного супроводу дитинства в освітньому просторі; технології педагогічного супроводу дошкільного дитинства.

До змісту першого модулю входять такі питання: історико-концептуальні аспекти дослідження дитинства; дитинство в суспільстві (сутнісні ознаки дитинства, дитяча субкультура та розвиток дитини у її просторі, дитяча картина світу, «екологія» дитинства); дошкільне дитинство як психологічний та соціально-педагогічний феномен. У другому модулі розглядаються концептуальні засади педагогічного супроводу дитинства (поняття «допомога», «підтримка», «супровід», напрями, завдання та принципи системи супроводу; напрями захисту дитинства в системі освіти; ідеї педагогічного супроводу в гуманістичній педагогіці (Я. Корчак, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі); сучасні концепції педагогічного

супроводу дошкільного дитинства. Третій модуль присвячений вивченню технологій педагогічного супроводу дитинства, в тому числі: педагогічна технологія як засіб реалізації концепції педагогічного супроводу; створення служби супроводу в ДНЗ; стратегії педагогічного супроводу особистісного розвитку дитини-дошкільника.

Реалізація змісту програми даної навчальної дисципліни створює можливості для філософського осмислення феномену дитинства. Використання елементів діалогової технології дозволяє організувати полемічне обговорення проблеми, яка знаходиться в точці перетинання результатів різних досліджень, що мають антропологічну та гуманітарну спрямованість: психології, педагогіки, психіатрії, психоаналізу, етнографії, лінгвістики, мистецтвознавства, історичної науки, права, філософії, соціології. Тематика та зміст практичних занять, завдань для самостійної роботи спрямовані, передусім, на формування педагогічного світогляду студентів, навчання можливостям індивідуального вибору педагогічних цінностей та їх реалізації у множинності ситуацій педагогічного вибору. Відбір, класифікація та інтерпретація роздумів про феномен дитинства, ретроспективний аналіз реалій власного дитинства, можливості співвіднесення методології педагогічного супроводу з реальними педагогічними технологіями – дані критерії слугують основою успішного вивчення цього авторського курсу.

Розробляючи ще одну авторську програму, її науково-методичне забезпечення, освітню технологію («Педагогіка родинного виховання»), ми спиралися на самодостатність даного наукового напрямку, накопичений особистий досвід та можливості, користувалися рекомендаціями українських і російських учених (Т. Алексеєнко, Ю. Азаров, Т. Березіна, А. Ганічева, О. Зверєва, Т. Кулікова, О. Лазарєв, А. Марушкевич, В. Постовий, П. Щербань) [4; 7].

Завдання даного курсу – допомогти студентам опанувати тенденції розвитку сучасної сім'ї, специфіку сімейного виховання, його проблеми, кризові явища; ознайомити з ефективними технологіями домашнього виховання; сформуванню педагогічну та психологічну готовність працювати з родинами вихованців в умовах співробітництва та взаємодії, створити позитивну мотивацію на створення власної гармонійної родини.

Проблеми родинного виховання розглядаються в широкому історико-культурному та психолого-педагогічному контексті. У курсі в межах двох відповідних модулів висвітлюються такі питання: педагогіка родинного виховання як наукова галузь; психологічна та соціально-педагогічна характеристика інституту сім'ї та тенденції розвитку; психолого-педагогічні

засади родинного виховання; своєрідність виховання дитини в різних типах сучасної сім'ї; сучасний інститут гувернерства; виховання сучасних батьків; вітчизняні та зарубіжні інноваційні технології родинного виховання.

Практичні заняття присвячені поглибленому вивченню таких питань, як суперечності та труднощі родинного виховання, шляхи залучення дошкільників до сімейних традицій та цінностей, використання потенціалу родини у вихованні дитини-дошкільника, специфіка діяльності гувернера та питання його підготовки, нові підходи та форми взаємодії ДНЗ із сучасними родинами, виховання педагогічної культури батьків, популярні технології раннього розвитку дитини в сім'ї. Серед форм проведення практичних занять найбільш емоційно насиченими, цікавими та результативними виявилися дискусії про різні виховні системи, розробка творчих проєктів, обговорення підготовлених студентами художньо-педагогічних нарисів та есе, ділові ігри, розробка альтернативних сімейних виховних програм, наприклад, як виховати дитину щасливою, ретро-екскурсії у власне дитинство, організація сімейних свят, вечори дитячого читання, перегляд і обговорення сімейних ТВ-програм.

Водночас із поширенням кола знань студентів з педагогіки родинного виховання, приведенням їх у систему, виявленням найбільш актуальних ідей (усвідомлення пріоритетної ролі сім'ї в житті та долі людини; створення атмосфери любові, добра та духовності в родині; формування усвідомленого та відповідального батьківства, необхідність педагогічної рефлексії, педагогічна допомога родині у вихованні дитини тощо) у нашому досвіді за умови безпосередньої участі студентів вивчалися й аналізувалися можливі засоби запровадження нових наукових даних в освітню практику роботи дошкільних закладів з батьками та родиною загалом.

Ми виокремлюємо такі критерії результативності засвоєння курсу. Майбутні педагоги повинні чітко орієнтуватися в новій філософії взаємодії родини та дошкільного закладу, основу якої становить ідея пріоритетної ролі батьків та родини у виховання особистості дитини, які несуть відповідальність перед власною совістю та людьми. Усі інші виховні інститути покликані допомогти, підтримати, спрямовувати, доповнювати їх виховну діяльність, розуміти своєрідність виховання дитини в умовах сьогодення в різних типах сім'ї, знати сучасні технології домашнього виховання, уміти аналізувати родинний досвід та популяризувати кращий, бачити проблеми з позиції дитини, батьків та педагогів-професіоналів і знаходити шляхи їх оптимального вирішення, бути готовими до партнерських стосунків з батьками, відповідально ставитися до власного майбутнього батьківства.

Наступна авторська програма начальної дисципліни «Практикум з ігротехнік» за мету визначила формування у студентів здатності до ефективної організації й успішного проведення гри. У якості основних завдань вивчення курсу є: формування у студентів теоретичних уявлень про специфіку ігрової діяльності й історико-концептуальні аспекти проблеми «людина і гра»; ознайомлення з найважливішими функціями гри; оволодіння студентами способами реалізації найважливіших функцій гри у взаємодії з дітьми і дорослими; підвищення рівня професійної компетентності студентів як важливої складової успішності майбутньої професійної діяльності [1; 9].

Програма містить такі змістові модулі: теоретико-методологічні основи ігрової діяльності; функціональне поле гри в розвитку, навчанні та вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку; ігрові техніки в оптимізації психологічного здоров'я дорослого. У межах першого означеного модулю інтереси викладача та студентів концентруються навколо обговорення таких питань, як: простір гри, носії ігрової культури, людина в пошуках змісту гри; природа гри, її феномен у дослідженнях філософів, етнографів, фольклористів, психологів, етологів; виокремлення функцій гри в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях, ігрове середовище та ігрове спілкування, гра як школа соціальних відносин. Другий модуль присвячено вивченню таких тем, як психолого-педагогічний супровід ігрової діяльності дитини, гра та дитяча творчість, ігрове проектування в діяльності освітнього закладу, терапевтична функція гри, організація ігрового середовища в дошкільному закладі, розвиваючі функції психологічних ігор та вправ, соціо-ігрові прийоми навчання дітей, діагностика предметно-ігрового середовища та ігрової діяльності дитини. Зміст третього модулю структурований навколо таких аспектів, як шлях до педагогічної майстерності ігромайстера; використання ігрових технологій Карла Фоппеля; ігрові методи у формуванні професійної компетенції педагога; ігровий тренінг як засіб особистісного зростання.

Методика проведення лекційних і практичних занять з даного курсу дозволяє пробудити у студентів інтерес до проблеми ефективної взаємодії в різних сферах діяльності за допомогою ігрових технологій, формувати вміння реалізовувати основні функції гри, моделювати та підбирати ігрові технології та ігротехніки відповідно до актуальних завдань професійної діяльності.

Технологія вивчення даних авторських курсів передбачала також роботу студентів у форматі створення електронної бази науково-методичних матеріалів; поглиблення та подальший розвиток набутих знань та досвіду на етапі курсового, дипломного проектування та магістерських досліджень.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що можливими та оптимальними шляхами й засобами використання авторських програм є їх органічне включення у зміст блоку дисциплін психолого-педагогічного циклу, викладання даних дисциплін у єдності мотиваційного, змістового та технологічного компонентів, застосування отриманих знань та досвіду у практиці майбутньої професійної діяльності й вихованні власних дітей. На нашу думку, створення та експериментальна апробація авторських програм дозволяє: врахувати динаміку, запити й протиріччя освітнього простору та вплив на нього соціальних реалій; реалізувати накопичений самобутній професійний та особистий досвід викладачів, авторів програм; актуалізувати й індивідуалізувати пізнавальну активність, творчий потенціал і професійну мотивацію студентів; забезпечити варіативність та гармонізувати державні стандартизовані підходи до змісту вищої педагогічної освіти із суб'єкт-суб'єктною природою освітнього простору. Реалізація авторських програм значною мірою вирішує проблему гнучкого використання змісту освіти для задоволення широкого спектру інтересів майбутніх педагогів, гармонійного поєднання класичних цінностей з новітніми ідеями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гра дошкільника: теорія і практика. Дайджест 5 / упор. Г. Григоренко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2007. – 196 с.
2. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / наук. ред. А. Богуш, Н. Гавриш. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 368 с.
3. Комплексное сопровождение детей дошкольного возраста / под ред. Л. Шипицыной. – СПб. : Речь, 2003. – 256 с.
4. Куликова Т. Семейная педагогика и домашнее воспитание : учеб пособие / Татьяна Куликова. – М. : Академия, 1999. – 232 с.
5. Лекції з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової. – Харків : «ОВС», 2006. – 496 с.
6. Осорина М. Секретный мир детства в пространстве мира взрослых / Мария Осорина. – СПб. : Речь, 2000. – 288 с.
7. Родинна педагогіка / за ред. А. Марушкевич та ін. – К. : ПАРАПАН, 2002. – 186 с.
8. Піроженко Т. Психологічний супровід інноваційних освітніх технологій в дитячому садку / Тамара Піроженко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006. – 125 с.
9. Шуть М. Школа ігромайстерності / Микола Шуть. – К. : Видавничий дім «Шкільний світ», 2006. – 128 с.

РЕЗЮМЕ

М. Б. Головка, Е. И. Михеева. Возможности использования авторских программ учебных дисциплин в процессе подготовки специалистов по дошкольному образованию.

В статье обсуждается проблема необходимости, значимости и возможностей использования авторских учебных программ в подготовке специалистов по дошкольному образованию, в развитии их профессиональной

компетентности и творческого потенциала. В качестве примера приводится опыт их экспериментального использования в практике обучения, в том числе предлагаются содержание учебных модулей, прикладная технология активизации познавательной деятельности студентов в образовательном процессе и варианты реализации приобретенных знаний и опыта в научно-практической деятельности.

Ключевые слова: содержание образования, принципы структурирования содержания образования, авторская учебная программа, кредитно-модульная система обучения, подготовка специалистов, педагогическое сопровождение, дошкольное детство, педагогика семейного воспитания, практикум по игротехникам.

SUMMARY

M. Holovko, O. Mikheeva. The possibilities of using author programs of academic subjects in the process of training of specialists in preschool education.

In scientific literature the author programs represent the programs with a range of traditional issues containing author's idea (message), projected purpose and the process model of their achievement. Author programs are the result of teacher's pedagogical work and are to meet the criteria, originality and pedagogical value in this context.

They allow to associate content with specific conditions, pedagogical philosophy and style of teacher's work, features of his or her pedagogical skills.

At the Faculty of Preschool Education and Practical Psychology of State Higher Educational Institution «Donbass State Pedagogical University» an active search of conditions and possibilities of specialists in preschool education training was developed. For about three years at the Faculty of Preschool Education and Practical Psychology the experimental author courses «Pedagogical Assistance for Preschool Children», «Pedagogy of Family Education», «Practice in Playing Technique» (educational and vocational training program for the bachelors) are receiving practical approval. These courses are based upon the ideas of axiological, humanistic, cultural and systematic approaches to educational content organization, the use of personality-centered learning methods.

The structural core of each program includes the following components: procedural – system of professional skills and methods of action; active – communication experience, emotional experience, creative activities, self-improvement. The basis of the programs are research findings as well as author's view of the problem, his or her investigations. Experimental approbation allows: to consider the dynamics, requests and contradictions of educational space and the impact of social reality on it; to implement gathered original professional and personal experience of teachers and program authors; to actualize and personalize cognitive activity, creative potential and professional motivation of students; to provide variability and to harmonize national standardized approaches to the content of higher pedagogical education with subjective nature of the educational space. The realization of the author's programs solves the problem of flexible use of the education content for satisfying university students' interest.

Key words: content of education, principles of educational content structuring, author's training program, credit based modular learning, training of specialists, pedagogical assistance, preschool childhood, pedagogy of family education, practice in playing technique.